

виховання посідають особливе місце. Необхідно навчити студентів професійно мислити й діяти. У зв'язку із цим ефективним є залучення творів мистецтва при вивченні іноземної мови у вищому навчальному закладі. Найскладніші моральні поняття стають доступними й актуальними для студентів завдяки гуманітарним реформам у педагогічній науці та практиці, оскільки мистецтво допомагає збагнути загальнолюдські цінності, досягнути багатолітнього досвіду поколінь.

Висновки. Таким чином читання іноземною мовою має величезний виховний потенціал і пізнавальну інформацію, слугує засобом самовиховання особистості. Тому обов'язковим компонентом занять з іноземної мови є спрямований вплив на думки й почуття особистості, на виховання її загальної та моральної культури, що забезпечить гармонійний розвиток особистості.

Читання є ключовим етапом навчання. Безперечно, застосування різних видів читання при вивченні іноземної мови у процесі фахової підготовки майбутніх правоохоронців сприятиме розвитку їхньої моральної та професійної культури.

Література

1. Андреев О.А. Техника быстрого чтения / О.А. Андреев. – М., 1991. – 267 с.
2. Бердычевский А.Л. Оптимизация системы обучения иностранному языку / А.Л. Бердычевский. – М. : Высш. шк., 1989. – 101 с.
3. Брудный А.А. Понимание как компонент психологии чтения / А.А. Брудный // Проблемы социологии и психологии чтения. – М., 1975. – С. 162–172.
4. Вейзе А.А. Чтение, реферирование и аннотирование иностранного текста / А.А. Вейзе. – М. : Высшая школа, 1985. – 127 с.
5. Калашник Н.Г. Естетичні смаки: їх витоки і формування : монографія / Н.Г. Калашник ; М-во внутр. справ України, ЗЮІ. – Запоріжжя : Просвіта, 2001. – 344 с.

ПОПОВ В.Д.

ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Моральну діяльність та поведінку людини визначає її спрямованість. Тому найважливішим і водночас найскладнішим завданням школи є виховання в школярів моральної спрямованості, яку характеризують такі цінності та ідеали, що здатні відновити й підвищити сенс життя молодого покоління.

Моральна спрямованість є порівняно стійкою системою мотивів, що виникає на основі присвоєння індивідом загальнолюдських і громадянських цінностей, які стали для нього суб'єктивно значущими й виступають внутрішніми спонуканнями до вияву самоактивності з метою реалізації та-

ких цінностей у процесі життєдіяльності. Іншими словами, моральна спрямованість є результатом виникнення в індивіда стійкої самоідентифікації зі змістом загальнолюдських і громадянських цінностей.

Теоретико-методологічні основи ціннісної проблематики в царині освіти розкривають у своїх працях І. Бех, Т. Бутківська, Л. Ваховський, О. Вишневський, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень, М. Нікандров, О. Савченко, М. Сметанський, О. Сухомлинська, Н. Ткачова та ін.

Ознайомлення з результатами теоретичних напрацювань учених і практичним досвідом роботи загальноосвітніх навчальних закладів дало підстави говорити про наявність у сучасній освіті суперечності між потребою у формуванні всебічно розвинутих особистостей на засадах загальнолюдських і національних цінностей та відсутністю розробленої педагогічної системи у шкільних навчальних закладах з питань формування індивідуальностей, в яких персональні життєві пріоритети узгоджувалися б з означеними цінностями.

Мета статті – розкрити суть і зміст цінностей як основи моральної спрямованості особистості підлітка, визначити шляхи їх формування.

У процесі дослідження з'ясовано, що ще за радянських часів передовими вітчизняними освітянами накопичено корисний для сьогодення досвід з питань відбору освітніх цінностей і шляхів ціннісного наповнення змісту шкільної освіти. Першим серед них ідею про необхідність ціннісного забезпечення освіти висловив видатний український педагог В. Сухомлинський. У своїх педагогічних творах він не тільки теоретично висвітлює питання цінностей у галузі освіти, а й докладно описав власний досвід з реалізації ціннісного підходу до навчання та виховання у практичній діяльності загальноосвітньої школи.

Видатний педагог підкреслював, що під час здійснення навчально-виховного процесу необхідно транслювати молодій людині провідні суспільні цінності, допомагати їй опанувати їх, відпрацьовувати особисте ставлення до того, про що вона дізнається, “вчити людину правильно жити, правильно вчиняти, правильно ставитися до людей і до самої себе” [8, с. 10–11]. Важко переоцінити наукову сміливість педагога, який не тільки зробив освітні цінності стрижневою категорією в усіх своїх працях, а й постійно підкреслював, що справжні цінності мають загальнолюдський характер.

Цінність – це позитивне (негативне) значення об'єктів навколишнього світу чи ідей для суспільства, групи людей або окремої особистості. Цінності виникають під час практичної діяльності людей, коли вони не тільки пізнають властивості природних і соціальних явищ, а й намагаються дати їм оцінку з погляду встановлення їхньої користі (шкідливості) для свого життя. У масштабі життєдіяльності окремої особистості цінності, що виступають результатом її суб'єктивної оцінки, тісно пов'язані з її чуттєво-емоційною й мотиваційно-поведінковою сферами. З одного боку, вони є основою для формування індивідуальних життєвих пріоритетів, а з іншого – виконують функцію регулятора її соціальної взаємодії з іншими людьми.

Близьким до поняття “цінність” є поняття “смысл” (“сене”). Аналіз різних точок зору науковців щодо висвітлення питання про співвідношення цих понять свідчить, що більшість учених підходить до суті сенсу як різновиду усвідомленої цінності. Тож “цінність” є за змістом більш широким поняттям, ніж категорія “сене”. Треба також відзначити, що на рівні окремої особистості цінності виникають на перехресті свідомості й емоційно-чуттєвої сфери суб’єкта. Деякі з них можуть існувати й на рівні неусвідомленого, а поняття “сене”, насамперед, пов’язано з раціональною діяльністю особистості.

У багатьох наукових працях (А. Здравомислов, В. Ольшанський, К. Платонов, В. Ядов та ін.) результат опанування соціальних цінностей на індивідуальному рівні розкривається через поняття “ціннісні орієнтації”. В. Ольшанський, який один з перших у науковій літературі почав вживати цей термін [4], визначив його суть як систему особистісних цінностей людини, детермінованих певними соціально-психологічними факторами, тобто як один зі способів функціонування цінностей у свідомості індивіда.

Аналіз наукової літератури з проблеми ціннісних орієнтацій дає можливість дійти висновку, що ціннісні орієнтації є: 1) основою загальносвітотоглядної позиції особистості, виступаючи результатом відображення в її свідомості пріоритетних для неї соціальних цінностей; 2) психологічним новоутворенням інтегрального характеру, яке забезпечує цілісність свідомості, емоційно-чуттєвої сфери та поведінки людини; 3) способом виявлення суб’єктивного ставлення індивіда до об’єктів навколишньої дійсності як засобів задоволення його потреб.

У спробах розкрити місце ціннісних орієнтацій як регулятора поведінки особистості вчені (О. Асмолов, Д. Узнадзе та ін.) пов’язали це поняття з поняттям “установка”, яке в наукових працях має теж різні трактування. Так, наприклад, Л. Архангельський визначав установку як “вибір людиною певних моральних, естетичних й інших духовних цінностей як об’єктів, що визначають цілеспрямовану життєдіяльність індивідів, їхній спосіб життя” [1]. Отже, ціннісні орієнтації – це один з елементів ціннісного ставлення до світу, який включає ціннісну установку (диспозицію), а також оцінку певного предмета чи явища як корисного, доброго або, навпаки, шкідливого, поганого. Оцінка у свідомості закріплюється у формі ціннісно-оцінного судження.

Ми поділяємо наукову позицію Д. Узнадзе, прихильниками якої є відомі психологи С. Рубінштейн і О. Асмолов, згідно з якою установка визначається як “деякий загальний стан, який має відношення не до окремих будь-яких органів суб’єкта, а до діяльності його як цілого” [10, с. 195]. Її наявність не тільки свідчить про готовність людини до діяльності, а й забезпечує стабілізацію цієї діяльності.

Система індивідуальних цінностей людини є результатом засвоєння (інтеріоризації) нею провідних цінностей суспільства. Ми погоджуємося з Н. Ткачовою [9], що формування означеної системи не можна сприймати як процес механічного перенесення визначених соціальних цінностей у свідомість окремої особи й автоматичного перетворення їх у регулятор її поведінки. На практиці формування особистісних цінностей є дуже склад-

ним і багатоаспектним процесом, результати якого можна передбачити тільки з певною часткою ймовірності. Більше того, у реальному житті вчинки людини зумовлюються не тільки її ціннісними пріоритетами, а й дією різних опосередкованих чинників, що може привести до суттєвих змін в отриманих результатах порівняно із запланованими.

Отже, під час формування персональних цінностей особистості школяра треба якомога повніше врахувати всі суттєві зовнішні фактори впливу на цей процес.

Проте під час розвитку ціннісної свідомості учнів учителі повинні враховувати, що навіть у підлітків уже є певний життєвий досвід, сформовані їх власні, нехай ще наївні й недосконалі, погляди та переконання. Тому при організації педагогічного впливу на свідомість молодого людини важливо забезпечити своєрідне “зчеплення” між її суб’єктивними думками, ціннісними уявленнями й новою запропонованою інформацією ціннісного плану, виявити їх загальні та суперечливі положення, стимулювати сприйняття нею нових цінностей на рівні емоційних переживань.

З огляду на це педагогічний вплив на ціннісну свідомість підлітків не повинен зводитися тільки до передачі елементарної інформації про суть визначених цінностей, а має здійснюватися через використання вчителем різноманітних методів і форм педагогічної взаємодії (розповідей, бесід, обговорень, спостережень тощо), які сприяють усвідомленню учнями суті запропонованих цінностей, їх ролі в повсякденному житті й необхідності узгоджувати з ними свої дії та вчинки.

У роботі з підлітками зростають можливості педагогічного впливу на формування ціннісної свідомості учнів через організацію проблемних (евристичних) бесід, які дають змогу підводити молодих людей до формулювання самостійних ціннісно забарвлених висновків. Так, використання системи продуманих запитань типу “Чому?”, “Як ви вважаєте?”, “Навіщо?” тощо, які виключають однозначні короткі відповіді учнів типу “так” чи “ні”, сприяє більш чіткому визначенню підлітками власних ціннісних поглядів, уявлень, закріпленню їх ціннісних переконань.

Вважаємо за доцільне широко використовувати й інші запитання, відповіді на які відрізняються неоднозначністю. Запитання такого типу, створюючи структуру для розв’язання певної проблеми ціннісного плану як системи послідовних кроків, дають змогу, з одного боку, поступово поглиблювати її, стимулювати молодих людей до пошуку переконливих доказів для відстоювання власної точки зору, а з іншого – не відходити від визначеної канви запитань.

Отже, у процесі застосування різноманітних педагогічних методів, спрямованих на формування ціннісної свідомості підлітків, значну увагу вчителі повинні приділяти не тільки інформаційному насиченню запропонованого навчального матеріалу, а й забезпеченню грамотного аналізу соціальних явищ і подій у світлі актуальних для сьогодення цінностей, висвітленню багатомірності й багатоаспектності існуючого світу, націлюванню

учнів на самостійне опанування гуманістично спрямованих істин, усвідомлення своїх відносин з довкіллям та оточенням.

Зміст цінностей, які повинні засвоїти підлітки з урахуванням їхніх вікових особливостей, включає [9]:

- забезпечення подальшого розвитку в школярів знань про загальнолюдські цінності, усвідомлення ними необхідності побудови відносин між людьми та цілими народами на засадах рівності й справедливості;

- стимулювання розуміння підлітками національних цінностей – ролі рідної мови в житті кожного українця й українського народу в цілому, значущості національної ідеї в подальшому розвитку нації, важливості збереження національних традицій і звичаїв як значущих здобутків української культури;

- формування в школярів громадянських цінностей на основі знань провідних положень Конституції й чинного законодавства, основних демократичних прав та обов'язків громадянина, забезпечення усвідомлення себе представниками великої держави України, розуміння сутності суспільного обов'язку;

- поглиблення в учнів знань сімейних цінностей, забезпечення усвідомлення ними власної ролі й відповідальності у створенні щасливої родини;

- стимулювання засвоєння підлітками особистісних цінностей, поглиблення розуміння ними сутності провідних морально-вольових якостей і шляхів їх формування тощо;

- забезпечення подальшого опанування учнями знань про способи діяльності й поведінки, узгодженої з визначеними цінностями.

Висновки. Цінності, у яких фокусуються такі тісно пов'язані між собою феномени, як ціннісні орієнтації, установка, особистісний сенс, визначають моральну спрямованість особистості підлітка. Цінності виникають під час практичної діяльності школярів, коли вони не тільки пізнають властивості природних і соціальних явищ, а й набувають досвіду моральної діяльності та поведінки. Серед перспективних напрямів подальшого розвитку проблеми заслуговують на увагу питання організації ефективного управління ціннісно орієнтованим виховним процесом на різних рівнях (особистості, класного колективу, школи).

Література

1. Архангельский Л.М. К вопросу о ценностной ориентации личности / Л.М. Архангельский // Духовное развитие личности. – Свердловск, 1967. – С. 11.

2. Асмолов А.Г. Деятельность и установка / А.Г. Асмолов. – М. : МГУ, 1979. – 150 с.

3. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2 кн. : навчально-методичне видання. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – 280 с.

4. Ольшанский В.Б. Личность и социальные ценности / В.Б. Ольшанский // Социология в СССР : в 2 т. – М. : Мысль, 1966. – Т. 1.
5. Сметанський М. Змістові характеристики виховання як педагогічної категорії / М. Сметанський // Шлях освіти. – 2005. – № 3. – С. 5–9.
6. Стрельников В. Развитие личностных смыслов и ценностных ориентаций педагога / В. Стрельников // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 2–13.
7. Струманський В.П. Морально-ціннісне орієнтування виховної роботи / В.П. Струманський // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 137–144.
8. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека. Педагогическое наследие / В.А.Сухомлинский. – М. : Педагогика, 1990. – 288 с.
9. Ткачова Н.О. Реалізація ціннісного підходу до організації педагогічного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах І–ІІІ ступенів : навч.-метод. посіб. / Н.О. Ткачова. – Х. : Константа, 2006. – 318 с.
10. Узнадзе Д.Н. Психологические исследования / Д.Н. Узнадзе. – М. : Наука, 1966. – 451 с.

ПРИХОДЧЕНКО К.І.

ГАРМОНІЯ САМОСТІ ТА СОЦІУМНОСТІ ЯК ЦІЛІСНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Гармонія самості (життя в собі) і соціумності (життя в суспільстві) характеризує особистість з позиції цілісності. Досягнення цієї гармонії є стратегічним напрямом гуманістичного виховання. Специфіка мети гуманістичного виховання полягає у створенні умов для саморозвитку та самореалізації особистості в гармонії із собою й суспільством.

Соціальний (зовнішній) план розвитку особистості відображає її соціумність, яка характеризується такими параметрами, як: широта й висота підняття особистості до соціальних цінностей, ступінь орієнтації в них і рівень набутих на їх основі особистісних якостей.

Внутрішній план розвитку особистості, передусім психофізичний, відображає її самість, яка характеризує глибину індивідуальності особистості, її потреби, інтереси, цінності.

Мета й завдання виховання, які реалізують гуманістичні позиції суспільства щодо особистості та свого майбутнього, розкривають перед особистістю спектр різних життєвих виборів, можливостей самостійно будувати життя, поведінку, діяльність, вчинки згідно з власними уявленнями про щастя, створюють можливість для вирішення завдань: зрозуміти своє право та відповідальність за розкриття власних здібностей, творчого потенціалу, за власну долю; краще осмислити співвідношення між внутрішньою свободою вибору самореалізації та саморозвитку із цілеспрямованим впливом суспільства.

Такі дослідники, як І. Якиманська, С. Рудаківська, О. Виговська, М. Зюбін, І. Зязюн, М. Іванчук, порівнюють мету, сутність, технологію, зміст, форми та методи педагогічної діяльності за умов особистісно орієн-